

**Мигалець О. І.**

*Кандидат філологічних наук,  
доцент кафедри англійської філології*

## **КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛІВ**

Мова як системно-структурне утворення забезпечує спілкування та взаєморозуміння між людьми. Її функціонування передбачає одночасне використання одиниць усіх рівнів. Мова є складною системою, а лексика – одна з її підсистем.

Теоретичні дослідження проблем слова були і залишаються **актуальними** для науковців, які займаються детальним аналізом його значення та розробкою теоретичного понятійного апарату. Особливе місце у таких дослідженнях займає проблема вивчення семантичної структури слів.

**Мета** нашого дослідження полягає в окресленні та викладенні найважливіших наукових уявлень про компонентний аналіз як один із методів дослідження семантичної структури слів.

Розуміння того, що значення слова складається із сукупності компонентів, а не є неподільним цілим, послужило основою для компонентного аналізу. Теоретичні й методичні положення даного аналізу закладено в працях Ю. Д. Апресяна, І. В. Арнольд, Р. С. Гінзбурга, В. Г. Гака, Ю. М. Караулова, М. П. Кочергана, О. М. Селіверстової, Ю. Найди, К. Балдінгера, Дж. Катца, Дж. Фодора та ін.

Так, Ю. Д. Апресян стверджує, що «компонентний аналіз відіграє виняткову роль, особливо при описі лексики, і жодна адекватна теорія смислу не може обійтися без процедур, які забезпечують тою чи іншою мірою компонентний аналіз значень» [1, с. 113]. Таким чином, жодне наукове дослідження, присвячене семантичній структурі лексичних одиниць, не може претендувати на об'єктивність, якщо в ньому не використовується метод компонентного аналізу.

На думку М. П. Кочергана, компонентний аналіз – це система прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти, які називають семами, семантичними множниками і рідко маркерами [4, с. 385], а також «фігурами утримання, семантичними компонентами, базовими реляційними поняттями, диференціальними ознаками, елементарними смислами, семемами, семантичними параметрами, т. зв. мінімальними складовими частинами інформації, яку несе одиниця мови» [7, с. 74]. О. М. Селіверстова під компонентним аналізом розуміє «процедуру розщеплення значення на складові частини, виділення яких обумовлено як співвідношенням елементів всередині

кожного значення, так і співвідношенням цього значення зі значеннями інших мовних одиниць» [8, с. 81].

Як і завжди в науці, різні автори абсолютно по-різному тлумачать зміст компонентного аналізу, однак цілком зрозуміло, що даний метод являється виключно важливим, необхідним і зручним при описі лексики. На сьогоднішній день цей метод є одним з універсальних способів лінгвістичного дослідження мовних одиниць, за допомогою якого можливо проникнути всередину семантичної структури лексичної одиниці, розгорнути значення слова, розклавши його на складові елементи.

Компонентний аналіз може проводитися не тільки на лексичному рівні, але і на морфологічному та синтаксичному (К. Джеймс). Метод компонентного аналізу активно використовується в граматиці (роботи В. Г. Гака, О. М. Вольф та ін.).

Семи досліджуються і нами при вивченні групи лексики на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах. Дослідження даних лексем передбачає застосування методу компонентного аналізу, який полягає в розкладенні значень досліджуваних мовних одиниць на семантичні компоненти та встановленні взаємозв'язків між ними. Традиційно такі семантичні компоненти називають семами. Семи, як і слова, утворюють систему, що має певну структуру. Сему тлумачать як просту, неподільну семантичну ознаку, елементарний зміст, атомарне поняття [3; 10; 11]. Так, В. Г. Гак стверджує, що «кожна сема являє собою відображення у свідомості носіїв мови відмінних рис, об'єктивно притаманних денотату, або таких, що йому приписуються даним мовним оточенням і, отже, є об'єктивними відносно кожного мовця» [2, с. 95], а Ж. П. Соколовська вважає семи «граничними елементами змістової сторони мови, тобто в плані змісту вони далі не діляться» [9, с. 23]. Семи є найменшими компонентами когнітивного простору і виступають метамовою семантичного опису, поєднуючи різні людські мови, незалежно від ступеня їхньої генетичної спорідненості [5, с. 121]. Отже, семи – це елементарні одиниці змісту, комбінації яких утворюють значення слів і характеризуються неподільністю та одноплановістю, позаяк не діляться на менші компоненти і належать лише плану змісту.

Досліджуючи лексеми на позначення *конфліктних дій* виявляємо, що чим рідше зустрічається сема в лексичних значеннях багатьох слів, тим вища її значущість та специфіка. І, навпаки, чим частіше зустрічається сема, тим вона більш розпливчастіша, загальніша. Це також підтверджується і тим фактом, що в мовному матеріалі окремі семи об'єднують лексичні значення однієї мовної одиниці.

Компонентний аналіз у роботі проводимо методом виокремлення сем з формул тлумачення мовних одиниць на позначення *конфліктних дій*. Водночас відзначаємо, що кількість значень лексичної одиниці не завжди збігається з кількістю сем, виділених з них, проте тенденція до полісемії чи моносемії зберігається. Проведене дослідження показало, що між семами, як і між словами, існують різноманітні зв'язки, що формують систему, елементи в якій розміщені ієрархічно. Семантичну вагомість лексичної одиниці та її

взаємозв'язки з іншими мовними одиницями встановлюємо за допомогою їхніх якісних та кількісних характеристик [6, с. 58].

Застосування компонентного аналізу для зіставлення лексичних значень мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* дозволив чіткіше та повніше розкрити непомітні на перший погляд відтінки значень, що містяться в семах, а також виявити системні зв'язки між ними.

Отже, незважаючи на різні трактування та погляди на природу компонентного аналізу, беззаперечним є той факт, що застосування даного методу у лексичній семантиці являється одним із основних методів опису лексичних значень мовних одиниць. Крім того, застосування даного методу є необхідним для детального вивчення й виявлення семантичного наповнення лексичних одиниць, оскільки він сприяє виділенню та визначенню єдності й цілісності семантичного простору слів та дозволяє розкрити семантичну особливість кожної лексеми.

### Література

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика : синонимические средства языка. М. : Языки русской культуры, 1995. Изд. 2-е, испр. и доп. 472 с. 2. Гак В. Г. К проблеме гносеологических аспектов семантики слова. *Материалы науч. конф. «Вопросы описания лексико-семантической системы языка»*. М. : МГУ. 1971. Часть 1. С. 95—98. 3. Іваненко Н. В. Добро в англійській та українській мовних картинах світу : монографія. Кіровоград : «КОД», 2008. 199 с. 4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. 3-тє вид. Київ : Вид. центр «Академія», 2010. 464 с. 5. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология : монографія. К. : Знання, 2004. 326 с. 6. Мигалець О. І. Лексико-семантична група «Конфліктні дії»: системно-структурний підхід (на матеріалі української та англійської мов): дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Ужгород, 2019. 401 с. 7. Рудика Н. С. Метод компонентного аналізу в зіставних дослідженнях. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. 2016. Вип. 62. С. 74—76. 8. Селиверстова О. Н. Труды по семантике. М. : «Языки славянской культуры», 2004. 81 с. 9. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. К. : Наук. думка, 1990. 183 с. 10. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах : монографія. Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. 255 с. 11. Cruse A. *Glossary of Semantics and Pragmatics*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 208 p.